౫।౩౦।౮

౧

శ్రీహేరంబాయ నమః ॥ సాధ్యస్య సామానాధికరణ్యం యస్యేతి త్రిపదవ్యధికరణోక్త బహువ్రీహిః ॥ తతో భావే ష్యఞ్ అస్త్రాంశ నాధేయత్వ
స్యేత్యత్ర షష్ఠ్యర్థః ఆధేయత్వం తస్య నఞర్థే త్వం తాభావే అన్వయః సాధ్యస్యేత్యత్ర షష్ఠ్యర్థః ఆధేయత్వం తస్య నిరూపకతా
సంబంధేన అధికరణే న్వయః తథా చ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణ్యభిన్నాధికరణనిరూపితవృత్తిత్వాభావవానితి సమా
సవాక్యార్థః యన్నిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణత్వాభావాధికరణకం సాధ్యమితి విగ్రహవాక్యార్థః ॥ అథవా సమానం
అధికరణం యస్య సః । సమానాధికరణః తస్య భావః ॥ సామానాధికరణ్యం సాధ్యస్య సామానాధికరణ్యం సాధ్యసామానాధి
కరణ్యం తస్యాభావః ॥ సాధ్యాసామానాధికరణ్యం నయోమధ్యనిపాతః ॥ షష్ఠ్యర్థాధికం పూర్వవత్ ॥ ఏవం చాత్ర కల్పే ప్రవృ
త్త్వాదిత్యత్ర అతివ్యాప్తిః ॥ సమానాధికరణం యస్య తస్య భావః ॥ సామానాధికరణ్యం సాధ్యాత్ సామానాధికరణ్యం సాధ్యసామానా
ధికరణ్యం తన్న భవతి ॥ భేదబోధకనయోమధ్యనిపాతః ॥ సాధ్యశబ్దేరి సాధ్యవత్పరః పంచమ్యర్థః ప్రతియోగిత్వం తస్య భేదే
న్వయః భేదస్యాధికరణే ఇతి సాధ్యవైయధికరణ్యేన సమానతో అభేదః । సాధ్యవైయధికరణ్యమిత్యత్రాపి విభిన్నమధికరణం
యస్యేతి బహువ్రీహిః తతో ష్యఞ్ ॥ తదంతేన సాధ్యాదితి పంచమ్యంతేన సమాసః పంచమ్యర్థః ప్రతియోగిత్వం సాధ్యపదం సా
ధ్యవత్పరం ప్రతియోగిత్వాద్వ్యన్వయస్తు దర్శితరీత్యా బోధ్య ఇత్యుభయలక్షణవాక్యార్థః ॥ అసమానాధికరణమితి సమాన
శబ్దః కైవల్యాధికరణవాచేన సమానం అసమానం అధికరణం యస్యేత్యత్ర యచ్ఛబ్దః సాధ్యపరః షష్ఠ్యర్థః ఆధేయత్వం నిష్ఠా

ధేయతానిరూపితాధికరణతావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవదధికరణనిరూపితాధేయతావత్సాధ్యకమితి విగ్రహవాక్యార్థః।
సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపితాధికరణతావన్నిష్ఠాభావప్రతియోగ్యధికరణవృత్తిత్వమితి వృత్తివాక్యార్థః॥ యదధికరణేతి అసమా
నం అధికరణం యస్యేతి త్రిపదస్య బహువ్రీహిః॥ సమానశబ్దః శైవాలాద్యధికరణపరః అనంతరం బహువ్రీహిస్తు పూర్వవత్।
యత్పదార్థోఽపి పూర్వవత్। ఏవంచ శైవలాద్యధికరణనిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతాధికరణతానిరూపితా
ధేయతావత్సాధ్యమితి విగ్రహవాక్యార్థః॥ వృత్తివాక్యార్థస్తు సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపితాధికరణత్వావచ్ఛిన్నాభా
వాధికరణత్వం॥ ఏవంచ నోక్తదోషః। విశిష్టాన్తార్థరూపతానామముఖ్యైకవిశేష్యతాశ్రయత్వం తదనుపపత్త్యా తద్భా
నానుపపత్త్యా ఇదంచ విగ్రహవాక్యార్థపర్యాలోచనయా బోధ్యం॥ వృత్తివాక్యార్థపర్యాలోచనే తు ముఖ్యైకవిశే
ష్యతాశ్రయత్వమేవ లభ్యతే॥ సాధ్యనిష్ఠేత్యాది॥ సమానం అధికరణం యస్యేతి బహువ్రీహిః తతో భావే ష్యఞ్॥ సామా
నాధికరణ్యస్యాభావో అసామానాధికరణ్యం సాధ్యాసామానాధికరణ్యం యస్యేతి పునర్బహువ్రీహిః। షష్ఠ్యర్థః॥ ప్రతి
యోగిత్వం తచ్చ పారిభాషికం॥ అనన్యథా ధూమవతాం వహ్నిరిత్యత్ర అతివ్యాప్త్యాపత్తేరిత్యాశయేనాహ॥ తత్ప్ర
తియోగికాభావేతి॥ ఏవంచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకం ప్రవిష్టయత్కించిద్వ్యక్తిత్వ్యధికరణవృత్తిశైవాలాదినిష్ఠా
ధేయత్వం ప్రతియోగిత్వపదార్థః॥ ఫలితః తస్యైతదధికరణరూపయత్పదార్థస్య నిష్ఠాధేయత్వనిరూపకత్వసంబంధేన

న్వయః। సాధ్యనిష్ఠసామానాధికరణ్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకకుక్షిప్రవిష్టాధికరణనిరూపితవృత్తిమత్సాధ్యసామానా
౨ ధికరణ్యపదార్థః॥ తస్య చ తత్పురస్కారతాశ్రయవృత్తిత్వం లక్షణేఽస్మిన్ స్వకల్పే న లక్షణాధిక్యం॥ నను యత్పదార్థః ప్రతియోగిష్ఠ
ధర్మాద్యవచ్ఛేద ఇతి వక్తవ్యం॥ లక్షణాయా అవినప్రయోజనం అతివ్యాప్తిః కపి నాస్త్యేవం భూతం వ్యాఖ్యానం నిరర్థక-
మితి చేన్న॥ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యత్రాతివ్యాప్తిరభావేఽపి స్వరూపసంబంధేన వహ్న్యధికరణత్వే హేతౌ ధూమసాధ్యకవ్య-
భిచారిణ్యతివ్యాప్తిః॥ సామానాధికరణ్యస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన విశేషితత్వాత్తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నం యత్సా-
మానాధికరణ్యం తన్నిష్ఠప్రతియోగితాకాభావస్య సాధ్యనిష్ఠత్వేఽపి తాదృశాభావప్రతియోగిభూతసామానాధికరణ్య-
స్య వహ్నౌ సత్త్వేఽపి హేతావసత్త్వాత్॥ అన్యథా తు యత్పదార్థస్తాదృశపారిభాషికప్రతియోగితాశ్రయః లక్షణేఽపి ఏవం
చ ప్రకృతే హేతురపి లాభ॥ క్షణికతాదృశవృత్తిత్వాధికరణమితి నాతిప్రసంగ ఇత్యాదికం॥ అనుపపత్తేరిత్యవ్యాప్తేరితి భావః॥
లక్షణాసమన్వయస్తు వహ్నిపర్వతమహానసచత్వరాన్యతమత్వధూమవద్వృత్తిత్వవిశిష్టవృత్తివిషయతాసంబంధేన జ్ఞా-
నాదిరూపతదన్యతమసాధ్యకధూమాదిహేతావవ్యాప్తిః॥ అత్ర తేనాపి సంబంధేన హేత్వధికరణవృత్తిత్వాభావస్సాధ్యని-
ష్ఠో న భవతీతి స్వశబ్దేన ధూమరూపహేతుర్ధర్తుమశక్య ఇతి కైవల్యాదిరేవ గ్రాహ్యః॥ తథా చ లక్షణాసమన్వయః॥ స-
ముదాయిత్వాదితి॥ జాతిరితి హేతుసాధ్యకః॥ అగ్రిమపరిష్కారేణావారణీయోగాత్॥ ఫలితార్థమాహేతి శబ్దార్థః

సాధ్యాసంభవాత్॥ అనిరూపకత్వమిహోక్తి॥ అస్మాద్వాక్యాత్సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వవ్యాపకత్వం॥ నిరూపితత్వాభావప్రతీయతే॥ సత్త్వానుపయుక్తః వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యత్ర అవ్యాప్తివారణం తు వ్యాపకత్వాద్యఘటితత్వప్రయుక్తలాఘవాత్॥ నిరూపకత్వసామానాధికరణ్యాభావస్య లక్షణే నివిష్టత్వేన భవత్యేవేతి అయం గ్రంథః॥ అత్రేదం చిన్త్యం ఏవమేతదేవాస్తు నిరూపకత్వసామానాధికరణ్యాభావస్య ఏతద్వాక్యాబోధ్యత్వాత్। నను కథం వాక్యాల్లభ్యత ఇతి చేత్॥ శృణు। సాధ్యనిష్ఠాధేయతాతావచ్ఛేదకత్వ॥ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకతాత్పర్యః॥ త్రితయోర్భ్యాప్యవచ్ఛిన్నత్వం అథవా నిరూపకత్వసామానాధికరణ్యాభావస్య నివేశే కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యత్రావ్యాప్తిః॥ సంయోగస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వేన తన్నిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వస్యావ్యాప్యవృత్తితయా తద॥ భావస్య పక్షే సత్త్వేన వృక్షవృత్తిత్వస్యాహేతావిద్యమానత్వాత్తథా చావ్యాప్తిపరిహారాయ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకతాధికరణపదార్థస్వరూపమేవ వాచ్యం॥ సచ తః ప్రభృతి సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వనిష్ఠనిరూపితత్వసంబంధేన అవచ్ఛేదకవిశిష్టభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత అధికరణం కపిసంయోగ్యేతత్త్వాదిత్యత్ర సంయోగనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వసంబంధేన వృక్షరూపావచ్ఛేదకవిశిష్టానతిసాక్షితే భేదః॥ న సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వనిష్ఠః అపి తు నిరూపితత్వసంబంధేన గుణాదినిష్ఠభేదః సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వనిష్ఠః॥ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతాధికరణం గుణాదీతి నావ్యాప్తిః॥ ఏవం చ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యత్ర అవ్యాప్తిప్రసంగ ఇతి సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వవ్యాపకత్వబోధనం సనువాక్యాదయం యథాకథంచిల్లభ్య

గా॥ బా తే ఇతి చేన్న। అనిరూపకత్వపదేన సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వనిష్ఠనిరూపితత్వసంబంధేన అవచ్ఛేదకవిశిష్టభేదో బోధ్యః। అథవా
౨ సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నాధేయతాత్వవ్యతిరిక్తేతి మతే ప్రసిద్ధానుమానే అవ్యాప్తిః వహ్నినిష్ఠద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాధేయతాత్వ
నిరూపకాధికరణం గుణాదిరేవ సంభవతీతి తన్నిరూపితేహ తు తాదవచ్ఛేదకీభూతసంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాప్ర
సిద్ధేః॥ సాధ్యనిష్ఠయత్కించిదాధేయతేత్యుక్తౌ తు వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాధేయతాయాః॥ గ్రహణం తదనిరూపకాధికరణం హ్రదాద్యపి
సంభవతీతి తన్నిరూపితేహ తు తాదవచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం ప్రసిద్ధం పరంతు పర్వతీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాధేయతాయా
అపి యత్కించిత్పదేన గ్రహణాత్ పునరప్రసిద్ధానుమానే అవ్యాప్తిరిత్యభిప్రాయవాన్వదతి అనిరూపకత్వమిహేత్యాదినా నను తావ
తాఽవ్యాప్తివారణం కథం కథంచిత్। వాక్యార్థే హేతుం రచేత్। శృణు। యన్నిరూపితత్వం యత్కించిత్సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వవ్యాపకం
తన్నిష్ఠాదినిరూపకత్వాభావవదిత్యర్థః। ఏతద్వాక్యస్య లక్షణార్థస్త్వర్థం యత్కించిత్సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వవ్యాపకనిరూపితత్వ
నిరూపితనిరూపకత్వాభావవదధికరణం న మహానసః॥ తత్రాపి యత్కించిత్పదబోధ్యమహానసీయవహ్నినిష్ఠాధేయత్వవ్యా
పకనిరూపితత్వనిరూపితనిరూపకత్వస్య విద్యమానత్వాత్। ఏవం చ హేత్వధికరణం తాదృశనిరూపకత్వాభావవన్నైవ సంభవతీతి అ
పి తు హ్రదాద్యేవేతి నావ్యాప్తిప్రసంగ ఇతి గ్రంథకృత్తాత్పర్యవృత్తిమదధికరణత్వమితి తథాచ పర్వతీయవహ్నినిష్ఠాధేయత్వ

వ్యాపకనిరూపితత్వనిరూపితనిరూపకత్వాభావవదధికరణం॥ మితి దిక్। సాధ్యనిష్ఠాధేయతావచ్ఛేదనప్రాహ్యమితి సాధ్యనిష్ఠాధేయ
తావత్వఘటితధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాత్వస్య వైశిష్ట్యం తృతీయార్థః॥ మహాకాలాన్యత్వాదితి నిత్యస్యఖండకాలవృత్తిత్వమసాభావా
మహాత్వాదౌ అవ్యాపకత్వం చ తద్వన్నిష్ఠాన్యోన్యాభావస్య అవ్యాప్యవృత్తిత్వమితి భావః॥ కపిసంయోగరూపే అసద్ధౌ తాదోషాదా
హానదోషః ఇతి అవ్యాప్తిస్ఫుటభిన్నం తద్వృత్తిత్వాభావాదిత్వాదౌ లక్షణాసంగతేః॥ తద్వృత్తిత్వాభావాధికరణాత్వాభావవ:
త్వఘటితోభయభేదానుసంధానే అసంభవ ఇత్యర్థః॥ తథాచతాదృశాదేయతావనిరూపకత్వతస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబం
ధేనప్రతియోగిమత్తాగ్రహవిరోధినానియామకసంబంధనివేశే ఏకదేశమతే కపిసంయోగరూపాసిద్ధౌ తాదోషః ఇతి బోధ్యః॥
అత్రాప్యవ్యాప్తిం పూరయతీతి యత్కించిత్సాధ్యాధికరణే త్వస్య వృత్తి యల్లక్షణే వ్యాప్తిప్రతుతాభిప్రాయేణ వ్యాపకీభూతా
భావనివేశే గౌరవమితి అధేయతాతిరిక్తనిష్ఠనిరూపితతాతిరిక్తసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకతాధేయతాత్వనిష్ఠ
నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకత్వార్థః॥ శ్రీరామ॥ ఇతి సంక్షేపవ్యాప్తిలక్షణవిచారస్సమాప్తః॥ అథ సావనష్టామువి
చారః॥ శ్రీ శివాయ నమః॥ వ్యత్తిపదస్య సంబంధార్థకత్వం ఇతి॥ వ్యత్త్యనియామకసంబంధేన హేతుతాయాం తత్సంబంధావచ్ఛి
న్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వస్యాప్రసిద్ధత్వాదవ్యాప్తివారణాయేతి భావః॥ అభావవత్త్వమితి॥ అధికరణత్వాంశం పరిత్యజ్యైతి శేషః ॥

౪ ధూమో పర్వతేయ ఇతి॥ తస్యాం ప్రతీతౌ పర్వతత్వావచ్ఛిన్నే వహ్నిమత్త్వం యత్ర తద్భావవద్వృత్తిర్ధూమవృత్తిత్వం భాసతే॥ ఏవం యద్ధ (సా ధీ)
ర్మావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నాధికరణత్వస్య ధూమేఽభానాద్వహ్నిమత్త్వం వైలక్షణ్యం స్యాదితి॥ వైలక్షణ్యమఖండోపాధిరూపం అథవా ఇదానీం
ఇహేతి ప్రతీతివిషయత్వావిషయత్వం॥ స్వానుయోగితారూపనిష్ఠం అధికరణత్వం స్వపదేన ధర్తుమశక్యం హేతుతావచ్ఛేదకసంయో
గసంబంధేన స్వానుయోగినో అధికరణత్వస్యాప్రసిద్ధత్వాత్। కింతు ధూమనిష్ఠ అధికరణతా గ్రాహ్యా। నను ధూమనిష్ఠాధికరణతాయాం
పర్వతాదినిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యత్వరూపప్రతియోగినోఽసంభవేన తదభావాప్రసిద్ధిరితి చేన్న॥ ధూమో వహ్నిమత్త్వం యద
వేతత్వాభావాధికరణతా శైవాలసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతావచ్ఛిన్న తస్యాం॥ పర్వతనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూ
పితావచ్ఛేద్యత్వస్యాప్రసిద్ధత్వాద్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్ర ఏవం లక్షణసమన్వయేఽపి ద్రవ్యం పృథివీత్వాదిత్యత్ర స్వపదేన తం
నిష్ఠాధికరణత్వం ధర్తవ్యమితి చేత్॥ భూతలావచ్ఛేదేన ద్రవ్యత్వవత్సమవేతత్వాభావాధికరణతాం ఘటే సత్త్వాత్తా
గ్రాహ్యేతి గృహాణ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన తాదృశాధికరణత్వానుయోగినో ఘటస్యాధికరణం కపాలస్తదవచ్ఛిన్నత్వస్య చాత
మితి లక్షణసమన్వయః॥ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యుక్త ధూమాంతరనిష్ఠ అధికరణత్వస్య పర్వతీయ ధూమనిష్ఠాధికరణతాయాం
సత్త్వాద్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తివారణాయ అయోగోలీతి విశేషోక్తౌ చావ్యాప్తివారణాయ తత్తన్నిష్ఠభేదకూటవత్త్వస్య
వివక్షా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధిత్వస్యానుపాదానే స్వపదార్థాప్రసిద్ధ్యావ్యాప్తిః ధూమనిష్ఠాధికరణత్వానుయోగినోధికరణం

స్యావయవోఽపి భవతి తదవచ్ఛిన్నత్వేన తదనవచ్ఛిన్నత్వస్యాసంభవాత్॥ వారణాసంభవ ఇతి నన్వస్మిన్కల్పే హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధేనైతత్స్వైయత్త్వం ధూమనిష్ఠాధికరణతాప్రతియోగినోఽధికరణధూమావయవనిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధానవచ్ఛిన్నా వచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేదకతాశూన్యత్వస్య స్వస్మిన్నసత్త్వాత్॥ అవచ్ఛేదకత్వనివేశనాపేక్షత్రాపి శబ్దేన దేశవిశేషే యా అవచ్ఛేదకతావ చ్ఛిన్నా అవచ్ఛేదకత్వనివేశః॥ తథాచ ధూమావయవనిష్ఠదేశవిశేషే యా అవచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నా అవచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేదకత్వస్య స్వస్మిన్ అభావాత్స్వపదేన ధూమనిష్ఠాధికరణత్వస్య ధర్తుమశక్యత్వేన అవ్యాప్తిస్సత్వాత్॥ నను పక్షద్వయేఽప్రయోజనం నాయాతీతి చేన్న॥ అ ఖండాభావఘటితత్వయోస్సాధ్యత్వాత్॥ అఖండాభావఘటకత్వం చ సంబంధాంతరసంబంధాంతరేణాత్రైవ సులభ ఇతి చేదిదం తు గ్రంథసం దర్శనోద్ధరణం వక్తవ్యం అన్యథా రూపనిష్ఠాధికరణతాయా అపి స్వపదేన ధర్తుం శక్యత్వేన తదనుయోగినో యదధికరణం తన్ని ష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నా అవచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేదకతాశూన్యత్వస్య స్వస్మిన్నసత్త్వేన తదన్యత్వస్య గగననిష్ఠవహ్ని సామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాం సత్త్వాత్॥ నను గగనస్యాపి వృత్తిమత్త్వపక్షే తన్నిష్ఠాధికరణతాయా అపి స్వపదేన ధర్తుం శక్యత్వేన తదనుయోగినో యదధికరణం తన్నిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేదకతాశూ న్యం యద్వృత్తిత్వం తదవచ్ఛిన్నాయాః॥ అప్రసిద్ధత్వాదితి తదా పూర్వస్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనేతి అస్మిన్నకల్పే వక్తవ్యమితి చేన్న॥ అగ్రిమగ్రంథానుసారేణ యత్త్వితి పూర్వపక్షిణాం తు తే గగనస్య వృత్తిత్వే కల్పనాయా అయోగ్యత్వాత్॥ నను

గ౹౫౦౹౭ ఏతావతా అవ్యాప్త్యతివ్యాప్త్యోర్వారణరూపప్రయోజనం నాగతమితి చేన్న। హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనైతత్స్యానుపాదానే రూపనిష్ఠాధికర
౨ తాయా అపి దర్శితావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశూన్యత్వస్య సత్త్వాత్ తత్తదధికరణతానాం కోటికోటిరూపనిష్ఠత్వేన అనంతత్వాత్
వచ్ఛేదకకూటవత్త్వస్య నివేశే న గౌరవాత్। తదుపాదానే తు రూపనిష్ఠాధికరణతాత్వప్రపదేన ధర్మావచ్ఛిన్నత్వేన గౌరవమితి। అథవా వి
షయతాయాః ప్రవృత్తినియామకత్వపక్షే గగననిష్ఠాధికరణతాయాః స్వప్రదేనధర్మావచ్ఛిన్నత్వేన తదనుయోగినో అధికరణనిష్ఠహేతు
తావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వనిరూపితావచ్ఛేద్యతాశూన్యత్వం యద్యత్త్వం తద్భిన్నాధికరణే అప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిరితి త
ద్వారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేతి తత్త్వపాత్రమితి అథవా వహ్నిమాన్ సంయోగేన రూపాదిత్యత్ర అతివ్యాప్తివారణమేవ హే
తుతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యస్య ఫలం। అన్యథా రూపనిష్ఠాధికరణతావిధర్మావచ్ఛిన్నత్వే తదనుయోగినో యదధికరణం తన్నిష్ఠ
హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశూన్యం యత్ యత్త్వం తదన్యత్వస్య గగననిష్ఠాధికరణ
తాయాం సత్త్వాత్। తదనధికరణత్వాద్ధేతోః అతివ్యాప్తిః। తదుపాదానే తు హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన రూపనిష్ఠాధికరణతాత్వప్ర
పదేన ధర్మావచ్ఛిన్నత్వే అన్యధర్మావచ్ఛిన్నత్వాభావాత్ నాతివ్యాప్తిరితి దిక్। ఏవం చ పక్షద్వయే ఉక్తప్రయోజనద్వయం ధూమాద్యసం
బంధితయోః। నను నితంబహూపదేశధూమోత్పత్తికాలావచ్ఛిన్నపర్వతాదేః కాలికసంబంధేన అవచ్ఛేద్యాధికరణరూపసంబం
ధిత్వవత్త్వం శక్యత్వేన కథం తదసంబంధిత్వకథమితి చేన్న। దైశికసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛిన్నప్రవృత్తిత్వతదభావాస్యతరనిష్ఠ అవచ్ఛేద్య

తానిరూపితావచ్ఛేదకతాయాం దైశికసంబంధేన అవచ్ఛేద్యాధికరణాసంబంధిత్వస్యైవ తంత్రత్వేన న దోష ఇత్యాశయాత్ ॥ దైశికసంబం
ధస్య సంయోగః స్వరూపస్సమవాయః కాలికసంబంధేన కాలస్యైవ తత్త్వే ఆకాశత్వస్య ఘటాద్యధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వసిద్ధిరపి నిరాబాధై
వ పూర్వోక్తనియమస్యాత్రాప్రసక్తేః ॥ ఆత్మత్వాకాశత్వోభయోః పరస్పరాధికరణవృత్తిత్వస్య కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నత్వా
త్ ॥ నన్వేషాం యేతాదృశనియమో ఽభిప్రేత ఇత్యత్రేదం గమకమితి చేత్ ॥ ఏతైః కంఠరవేణ ఏతాదృశనియమస్యానుక్తత్వేపి
ఏతద్గ్రంథధ్వనితత్వేన అభిమతస్య నిబాధతత్వాత్ ॥ ధూమవాంతరసంయుక్తస్యైవావచ్ఛేదేన ధూమాదిస్తాదృశాభావత్వేపి
న క్షతిరితి గ్రంథేన పూర్వోక్తనియమస్యైవ స్పష్టమితి ప్రతీయతే అన్యథా ఘటదేశకత్యా అవ్యాప్తిప్రదర్శనసంభవాత్ ॥ అసంయో
గికాధకసప్తమ్యంతపదసమభివ్యాహృతనయోః ఽత్యంతాభావబోధకత్వమితి నియమ ఇత్యభిప్రాయేణ హ ధూమవత్స్వేతి ॥
అతివ్యాప్తిప్రసంగాచ్చేతి ॥ నను హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమన్మాత్రావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాః ప్రసిద్ధత్వాదేవ నాతివ్యాప్తిః ॥
సమవాయేనోష్మకయరూపహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమన్మాత్రావచ్ఛిన్నత్వం ప్రసిద్ధమితి వాచ్యం ॥ తత్రాపి కాలికసంబం
ధేనాయోగోళకయరూపాధికరణం యద్ద్రవ్యాదిహేత్వనధికరణం తదవచ్ఛిన్నత్వేన హేత్వధికరణే యోగోళకమాత్రావచ్ఛిం
న్నత్వాభావాత్ ॥ న చ పూర్వోక్తనియమేన అయోగోళకీయవహ్నినిష్ఠాయాః ॥ తాదృశవృత్తిత్వాభావః తదవచ్ఛేదకతాయాః ॥
కాలికసంబంధేనావచ్ఛేద్యాధికరణాసంబంధిని ద్రవ్యాదౌ వక్తుమశక్యత్వేనాయోగోళక ఏవ వక్తుం శక్యత్వేన తాదృశరూప
హేత్వధికరణమాత్రావచ్ఛిన్నత్వస్యాప్రసిద్ధిరితి వాచ్యం ॥ పూర్వోక్తనియమాంగీకారేణ అవ్యాప్త్యుద్ధారార్థమేవ తేషాం గ్రన్థతో

చయాత్॥ ఏవం చ హేత్వధికరణమాత్రావచ్ఛిన్న అధికరణతాయాః ప్రవిష్టత్వేనాతివ్యాప్తిరితి చేన్న॥ తుల్యయుక్త్యాసంభవవారణే
౬ యహేత్వధికరణమాత్రావచ్ఛిన్నత్వే తత్ర మాత్రశబ్దస్య తదితరానవచ్ఛిన్నత్వే సతి తదవచ్ఛిన్నత్వం నార్థః అపి తు హేత్వధికరణేతరా
నవచ్ఛిన్నత్వమర్థః॥ తథా చ హేత్వధికరణేతరానవచ్ఛిన్నతా దృశనాధ్యవవృత్తిత్వాభావాధికరణతాయాః గగన ఏవ ప్రసిద్ధత్వా
ద్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావసంభవః॥ ప్రత్యుతావ్యాప్తిః సంగచ్ఛతే ననుదర్శితాతివ్యాప్తిః॥ యద్యప్యేవం తథాపి దీధితికా
రోక్తసంబంధాంతరేణావర్తమానే తత్రైవ సంలభ్యేతి గ్రంథాసంగతిరితి చేత్॥ హేత్వధికరణేతరనిష్ఠకాలికసంబంధానవ
చ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశూన్యత్వం హేత్వధికరణేతరానవచ్ఛిన్నత్వేత్యస్యార్థః తథా చ పర్వతీయరూపని
ష్ఠాధికరణతా తాదృశీ ప్రసిద్ధేతి న తద్గ్రంథాసంగతిః॥ ధూమనిష్ఠసాధ్యావచ్ఛిన్నఅధికరణతాతు నైతాదృశీతి
తామాదాయ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్ర నావ్యాప్తిః॥ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యత్ర అయోగోళకీయవహ్నినిష్ఠాధికరణతా
నలక్షణఘటకతాం తథా అయోగోళకరూపనిష్ఠైవ తాదృశీతి అతివ్యాప్తేస్సువచత్వాత్॥ ననుపరస్పరానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా
ధికరణతాయాః ఏతత్సూత్రత్వేన ప్రవేశ్యతే అయోగోళకస్యావయవభేదభయావచ్ఛిన్నావహ్న్యాదినిష్ఠసాధ్యసామానాధికర
ణ్యాభావాధికరణతాయాః॥ వికృస్వాకారేణేతి వ్యాప్తిప్రదర్శనమసంగతమితి చేత్॥ ఏతదనంగీకారేణాక్తేచిన్నసత్వాత్॥
వృత్తిరూపాదితి ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యత్ర తు నాతివ్యాప్తిః॥ అయోగోళకీయవహ్నివృత్తేః॥ అయోగోళకావచ్ఛేదేనసా

ధ్య సామానాధికరణ్యాభావాధికరణతా గగనావచ్ఛేదేన సాధ్యసమానాధికరణత్వమపి తివక్ష్యమాణోయాయ ఇతి నను గగనాదీనాం వృత్తిమత్త్వ
పక్షే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవిద్వృత్తితాభావః ॥ అత్రావచ్ఛేదనత్రిత్వాదాప్రసిద్ధైయ ఇతి అవృత్తిత్వే కల్పయివ అత్రోపకల్పిలక్షణ
సమన్వయసంభవ ఇతి చెన్న ॥ హేత్వధికరణే భూతకాలానవచ్ఛిన్నత్వం అవచ్ఛిన్నత్వం చేత్యుభయసత్త్వాత్ ॥ ఆత్మత్వాదినిష్ఠతాదృశాభా
వాధికరణతాయాః లక్షణే ఘటకత్వాత్ ॥ అవృత్తివృత్తిధర్మస్యైతిరిక్తస్థలే సర్వత్ర కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వసత్త్వాత్ ॥ నత
దభావాధికరణతా ఏవం గగనాదీనాం వృత్తిత్వేఽపి అవ్యాప్తిరితి న దధితి కృతత్వద్వంధా సంగతిరితి అభిప్రాయేణాహ ॥ అవృత్తావేవ
సర్వత్రేతి సప్తమ్యర్థేఽయమితి నను వృత్తిత్వం సాధ్యాభావవన్నిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వస్య వ్యభిచార
పదార్థత్వాత్ ॥ వ్యభిచారనిరూపకాధికరణ ఏవ తాదృశవృత్తిత్వస్య వృత్తేశతాపాతాత్ ॥ ఉభయాధికరణతావత్సామాన్యకత్వం వా
వక్తవ్యమితి అత్ర పరిష్కారే సామాన్యపదం ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యత్రాతివ్యాప్తివారణాయ అన్యథా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధే
న యద్వృత్తిమత్త్వరూపం తాది అయోగోళక ఏవ ఉభయనిష్ఠత్వేనాదితన్నిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తితాభావానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ తద్వస్తత్ర
వృత్తిహేతుమదుభయాధికరణతావత ఇతి తదుపాదానే తు సామాన్యం తత్ర అయోగోళకస్య తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నతా
దృశత్వగ్రాదినిష్ఠతాదృశవృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ నన్వేవమపి ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యత్రాతివ్యాప్తిః ॥ హేతుతావచ్ఛేదకస
మవాయసంబంధేన యద్వృత్తిమద్ఘటాదితన్నిష్ఠభూతలావచ్ఛిన్నద్రవ్యవత్వమపి తత్త్వాభావః ॥ తదవచ్ఛేదకత్వం

గ॥సం॥బ
౨

సమవాయ్యవచ్ఛిన్నేషు ప్రకృతహేతుభూతసత్తా ఏతదుభయాధికరణతావత్త్వాసామాన్యస్యైవకపాలస్యేతి చేత్ ॥ పరిష్కారే హేతువ
చ్ఛేదకసంబంధేన యద్వృత్తిత్వం నివేశ్యతే తథాచ యదధిత్వే తదంతర్గతగుణత్వమత్ర తన్నిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకం గుణ
త్వసత్తాముభయాధికరణతావత్త్వాసామాన్యం గుణాయితి నాతివ్యాప్త్యవకాశః న చ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన యదధిత్వే తదం
తర్గతశైవాలత్వాపిత తన్నిష్ఠతాదృశసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకం - శైవాలప్రకృతహేతుభూమ ఏతదుభయాధికరణం
తావత్త్వప్రసిద్ధమితి కృష్ణసామాన్యమాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిరితి వాచ్యం ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుసమానాధికరణం యద
ద్యదితి నివేశనే శైవాలాదిలక్షణో ఘటత్వాత్ ॥ న సులక్షణస్థ సామాన్యపదం వ్యర్థం యద్యదిత్వే తదంతర్గత అరుణసాళీ
కవతిత్వాదిత ద్విస్రప్రకృతహేతుభూత అరుణసాళీకియస్యైవ విశిష్టవ్యక్తి ఏతదుభయాధికరణతావాన్ అరుణసాళీకవతిత్వాన్
దితద్విస్యనిష్ఠ తాదృశసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకత్వే సత్యతివ్యాప్త్యభావాదితి చేన్న ॥ సమవాయేన ఘటసాధ్యకద్ర
వ్యత్వపృథివీత్వాన్యతరత్ప్రతియోగికసమవాయేన పృథివీత్వహేతుకే వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తివారణాయ సామాన్యపదస్య
సార్థక్యాత్ ॥ అన్యథా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుసమానాధికరణం యద్యదిత్వే తదంతర్గతం ద్రవ్యత్వం తద్వ్యస్త ॥
ప్రకృతహేతుభూతపృథివీత్వ ఏతదుభయాధికరణతావత్త్వ ధీవిశిష్టకపాలస్థద్రవ్యత్వనిష్ఠ ఘటావచ్ఛిన్నతాదృశ
సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకత్వే న తాదృశాధికరణతావత్త్వాత్ దోషః । సామాన్యపదసత్త్వే తు సామాన్యాంత

గనత పటస్య తాదృశసాధ్యవదవృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకత్వాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ నన్వేవమపి సత్తాద్రవ్యత్వసాధ్యకప్రథివీత్వద్రవ్యత్వ ఏతదన్యతరప్రతియోగికసమవాయేన ప్రథివీత్వహేతుకసద్ధేతౌ అవ్యాప్తిః ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుసమానాధికరణం యద్యదిత్యేతదంతర్గతద్రవ్యత్వమేవ తత్ర తత్సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యవదవృత్తిత్వాభావాత్ప్రసిద్ధేరితి భ్రాంయి నాలక్షణాంతరముహ అథవేత్యాదినా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేతి అత్ర స్వసమానాధికరణపదాభావే వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య సంగ్రహో న స్యాత్ ॥ సమవాయత్వాదిరూపధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకవాచ్యత్వాదినిష్ఠప్రతియోగితాయాః ॥ భేదప్రతియోగికోటిప్రవిష్టత్వాత్ ॥ భేదప్రతియోగికోటిప్రవిష్టావచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తత్వవిశేషణం తు సాధ్యాభావస్య లక్షణఘటకతాసంపాదనార్థం తత్ఫలం తు స్వైసాధ్యాభావమాదాయ వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిపరిహారః త్రయతెంబితి తైస్సహావిరోధః వస్తుతః తస్య లక్షణఘటకత్వేపి నాతివ్యాప్తిః పరిహారః ధూమాభావవదవృత్తిత్వనిష్ఠవ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక ధూమాభావస్యాసత్వాత్ ॥ అథ సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తిరితి పరిత్యజ్య సాధ్యతావచ్ఛేదకావృత్తిత్వనివేశే తు మహానసీయత్వస్యాప్యుభయావచ్ఛిన్న మహానసీయవహ్నినిష్ఠప్రతియోగితాకాభావమాదాయావ్యాప్తిర్దుర్వారా ॥ అవచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకావృత్తిత్వేన తత్ప్రతియోగిక ఏతదభావస్య భేద

౮ ప్రతియోగికాభావప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ మహానసీయత్వనిష్ఠవహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాః భిన్నత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతావృత్తిత్వస
మానాధికరణమహానసీయత్వరూపధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకప్రతియోగితాయాః భేదప్రతియోగిత్వేన తస్యాః లక్షణాఘటకత్వేన
వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్రావ్యాప్త్యభావాత్ ॥ యదా అవచ్ఛేదకతావృత్తియనిష్ఠావచ్ఛేదకతాసాధ్యతావ త్యవశ్యం
వాచ్యం ॥ ననుతత్త్వత్వపిష్టత్వేతాదృశపర్యాప్తత్వస్య సముదాయే పర్యాప్తత్వాత్। ధూమశకాభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదక
తాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూతవహ్నిత్వపర్యాప్తత్వేన భేదప్రతియోగికోఽభావనంతభావాత్పునరకృతమాదాయ
వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్రావ్యాప్తిః దుర్వారా సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తిత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తిత్వస్య
సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తిసంబంధేనావర్తమానత్వం నార్థః ॥ కింతు సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధ
ర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్తినిరూపకానియత్యర్థః ॥ ఏవంచ ఉభయనిష్ఠా యా ఏకావచ్ఛేదకతా వన్హిసాధ్యతావచ్ఛే
దకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్తినిరూపకత్వేన స్వసమానాధికరణధర్మనిష్ఠత్వేన చ తత్ప్రతియో
గితాయాః భేదప్రతియోగిత్వేన లక్షణఘటకత్వానాదోషాత్ ॥ యదుభయనిష్ఠావచ్ఛేదకతాత్వైకసం
బంధభేదే అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకభేదేన చ భిన్నావతత్ర ప్రమాణ హి మహాప్రమేయసాధ్యతావచ్ఛేదకస్థలే సాధ్యతా

వచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే పర్యాప్తిసంబంధేన అవర్తమానత్వం నార్థః కింతు సాధ్యతావచ్ఛేదకా
పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్త్యనిరూపక ఇత్యర్థః॥ ఏవంచ ఉభయనిష్ఠాయా ఏకావచ్ఛేదకతా
త్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్త్యనిరూపకత్వేన స్వసమానాధికరణధర్మ
నిష్ఠత్వేన చ తత్ప్రతియోగితాయాః భేదప్రతియోగిత్వేన లక్షణఘటకత్వేన దోషాత్॥ యద్యప్యుభయనిష్ఠా
వచ్ఛేదకతాయా నైకసంబంధభేద అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకభేదేన చ భిన్నత్వాత్తత్ర గ్రహస్య హీనప్రమేయం యత్సా=
ధ్యతావచ్ఛేదకస్థలే సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిత్వస్య ప్రయోజనం నిర్దుష్టం బోధ్యం॥ ననుతథాపి స్వసా
మానాధికరణ్యసంబంధేన మహానసవృత్తిత్వవిశిష్టవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావీయప్రతియోగితా
యాః వచ్ఛేదకతాయాః వహ్నిత్వేవ పర్యాప్తత్వేన స్వసమానాధికరణధర్మనిష్ఠత్వేపి సాధ్యతావచ్ఛేద
కతాపర్యాప్తత్వాత్॥ ప్రతియోగితాయా అనంతభావాద్వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నధూమవదిత్యత్రావ్యాప్తిస్సదవస్థైవేతిచేన్న॥
అవచ్ఛేదకతాంశప్రవిష్టసామాన్యావచ్ఛేదకత్వోత్తా సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్తిప్ర
తియోగికత్వేన స్వసమానాధికరణధర్మనిష్ఠత్వేన చ భేదప్రతియోగితాయాం ప్రవిష్టత్వాత్॥ యద్యదవచ్ఛేదక

౯ ॥ ౭౦ ॥ ౭ కోటిప్రవిష్టానాం నావచ్ఛేదకత్వం కింత్వవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వం తదాఽవ్యాప్తిరిత్యత ఆహ విశిష్టం అవిశిష్టం వేత్యాదియా
దృశానుమితివిధేయతావచ్ఛేదకతా అవచ్ఛిన్నా నిరవచ్ఛిన్నా వా తాదృశానుమితిప్రయోజకవ్యాప్తిస్తు భిన్నా ఇతి తాత్పర్యం
స్వావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకతాభిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వస్వసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయసంబంధాభా
వవత్ప్రతియోగితాకత్వేత్యేకం లక్షణం అపరం తు నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతేత్యాది పూర్వవదేవ ఏవం చ లక్షణద్వయం
ఇయద్వ్యక్తం తథాపి పూర్వోక్తమభావం గృహీత్వా అవ్యాప్తిరనుద్ధార ఇ ॥ తాదృశతాదృశదహనోభయాభయా
భావవద్వృత్తిత్వస్య హేతౌ విరహాద్యభూసత్త్వేన వహ్నిమాం ధూమాదిత్యత్రావ్యాప్తిరిత్యత ఆహ సాధ్యతావచ్ఛే
దకాపర్యాప్తసాధ్యనిష్ఠతాద్యవిశిష్టాధికరణం సాధ్యవత్త్వస్యేతి ఇయత్పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావ
చ్ఛిన్నాధేయతానిరూపితాధికరణత్వవిశిష్టత్వపర్యాప్త్యధికరణధర్మవిశిష్టేత్యర్థః ॥ యథాశ్రుతార్థకత్వే తు ఘ
టత్వపటత్వాభ్యాం ప్రమేయసాధ్యకాభావస్య లక్షణాఘటకతాపత్తేః ॥ ఇత్యాదినా ఘటత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా ధ
ర్మాంశకత్వాత్ ॥ ఇదానీం తు విరుద్ధఘటత్వపటత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకద్విత్వరూపధ
ర్మావచ్ఛిన్నాధేయతా ॥ నను అప్రసిద్ధతాప్యద్విత్వాదినా ఘటత్వపటత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాద్యర్థ

మ శక్యేతి భావః ॥ యత్తు పూర్వోక్తవ్యధికరణధర్మవిశిష్టసాధ్యమిత్యపపాఠః ॥ తత్ర తః పాఠస్తు ధురితి విశిష్టం సాధ్యమితి
పాఠస్తుష్యక్తః ॥ పూర్వతనపాఠే తు ఘటాలకారోక్తసమవాయితయావాచ్యత్వాభావస్యలక్షణాఘటకత్వాన్నాసస్త్వాత్ ॥
యత్స్వాన్నసమవాయినిష్ఠావచ్ఛేదకతాంగూఢతుసంశక్యత్వాత్ ॥ విశిష్టం సాధ్యమితిపాఠేతుసమవాయిత్వనిష్ఠా
వచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నాధేయతానిరూపితాధికరణతావిశిష్టం పటాదిసమవాయినవ
వనతు వాచ్యత్వరూపం సాధ్యమితి ఘటాలకారోక్తతాదృశాభావప్రతియోగితాయా ఖదాప్రతియోగి
(తావచ్ఛేదకా) త్వమితి ననువిశిష్టం సాధ్యమితి పక్షేపి విద్రితికాలికత్వగగనతావ్యవచ్ఛిన్నప్ర
తియోగికాభావస్యలక్షణాఘటకతాసాంగత్యాత్ గగనత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాంగూఢ
గతేపితసంశక్యత్వానతిదాత్ ॥ సత్యం పరం త్వత్రప్రతియోగితావచ్ఛిన్నసాధ్యకేష్వలాఘుతత్వాప
త్తత్వాచ్యాప్రతియోగికాభావప్రసిద్ధావపి కాలికత్వగగనత్వనిష్ఠాతావచ్ఛేదకాని
ష్ఠాభావస్యలక్షణాఘటకత్వాపి నది ధితికేత్తాత్పర్యమానః విశిష్టాధికరణం
సాధ్యపదితికల్పాతు గగననిష్ఠావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకగగనత్వేగతిరిక్తత్వ

రూపద్రవ్యాణాం వహ్నిం న్నత్రాద్యంయతాన రూపితి అద్రికరణాంతావిశిష్ట్య గగనాదికరణాప్రసిద్ధ్వేయత్రత్రై
౧౦ నగగనత్వనిష్ఠవహ్నిదకత్వాంయాధుర్యనశక్యత్వాత్ ॥ గగనతావహ్నింప్రవృత్యంయాఖ్యాంవప్రసిద్ధిః ॥ న
లఖ్యాపినవసాంయితాన్వహ్నిం ద్విత్వాన్యతావఖ్యావస్వ్యాంసంగ్రహానస్యాలక్ష్యత్వాత్ తపర్యపాణ నితవిశిష్ట్యంసాం
ద్రవ్యమితికల్పవః ॥ సాంధాంయాణనసువిశిష్ట్యంసాంద్రవ్యమితికల్పవపిన్నమాంణధూమాదిత్వైత్రాంవాచ్యసిద్ధిః ॥
ఘటత్వనిష్ఠవహ్నిదకత్వాంసంబంధవహ్నిదకద్రవ్యాణవహ్నింనాత్రద్యంయతానరూపితఅధికరణాంతావిశి
ష్ట్యాప్యతేః ॥ నవం పిన్నరూపం సాంద్రవ్యమితి వపిన్నగతత్రత్త్వ ద్వారకత్వ తవనిష్ఠ అవహ్నిదకతాంయత్వాదినగ్ర
హ్యేతి తాదృశావహ్నిదకతాకప్రతియోగితాం సర్వప్రతియోగితాపుటనిష్ఠతత్త్వ ఖ్యావవద్వృత్తి
తాప్రసిద్ధేరితిచేన్న ॥ అవహ్నిదకతాకప్రతియోగినర్వ ॥ ప్రతియోగితాంయాంసాంద్రవ్యనిష్ఠత్వనవిశి
ష్ట్యాంయతావత్ ॥ యత్ర విశిష్ట్యం సాంద్రవ్యమిత్యత్రనసాంద్రత్వసాంద్రవ్యనివేశః ॥ కిం త్వయం తాం
చితవనితప్యాచ ॥ నఘటాంఖ్యానవ్యలక్షణాఘటకత్రేతి వపిన్నవాంధూమాదిత్వత్రానావాచ్యసిద్ధేరితిరేంన
విశిష్ట్యంయత్తించితనివేశేనవసాంయితానవహ్నింన్నఖ్యానవ్యలక్షణాఘటకతానస్యాలక్ష్యత్వాత్

ర్య విషయతస్య చ ఆగరూకత్వాత్ ॥ నను విశిష్టాధికరణాంశే సాధ్యవదితి పరే శైవాలాద్యభావస్యాపి లక్షణఘటకత్వాత్ తద్వ్యావృత్తి-
త్వాద్ధేతోరితి వహ్నిమాన్ ధూమవానిత్యత్రావ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ విశిష్టాధికరణం యత్కించిదితి యత్కించిత్త్వేనైవ నివేశః న తు
సాధ్యవత్త్వేనేతి శైవాలాద్యభావీయప్రతియోగితాయా ఆకాశాదిప్రతియోగితావత్ ॥ లక్షణఘటకత్వే వినా దూషణాత్ శై
వాలావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాం న్యప్రతియోగితాయాః ॥ సాధ్యసమానాధికరణ్యనిష్ఠత్వస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥
నను ఉభయకత్వేపి వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్రావ్యాప్తిః విరుద్ధవహ్నిత్వఘటకత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధ
ర్మానవచ్ఛిన్నత్వాదియుతా నిరూపితాధికరణతాయాః ॥ అప్రసిద్ధ్యా వహ్నిత్వఘటకత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాభిన్నావచ్ఛే
దకతాయుత్వాదినధత్వన్యవహ్నిధూమోభయాభావస్య లక్షణఘటకతయా తద్వ్యావృత్త్యర్థం త్వాద్ధేతోరితి
చేన్న ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వానవచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రతియోగితాయా విశేషణీయత్వాత్ ॥ శ్రీరామాయ నమః ॥ ఇతి శ్రీ జగన్నా
థపత్రవతి విరచితావతరణగ్రంథపుస్తకే సమాప్తః ॥ శ్రీరామాయ నమః ॥ శ్రీగణాధిపతయే నమః ॥ సాధ్య
భావపరిష్కారే యత్తు మతభేదేన హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరిమితి ॥ అన్యథా ద్రవ్యం విశిష్ట
సత్త్వాదిత్యాదావ్యాప్తిః ॥ తత్ర విశిష్టభిన్నాయాం తత్ర సత్తాయాం గుణేన ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితి

గ।సం।౭ ప్రతిసిద్ధాయాః ॥ సత్తానిష్ఠప్రవృత్తిసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః ॥ స్వానుయోగిసత్తానిష్ఠాసమవాయసంబం
ధావచ్ఛిన్నా ॥ ఆధేయతానిరూపితాధికరణే భావనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశ్రయత్వేన తదవచ్ఛిన్నత్వవిరహా
౧౧ త్ ॥ స్వపదేన తదుపాదానాసంభవాత్ । తథావిధాధికరణతాయాం నిరూపితత్వనిష్ఠాధేయతానిరూపితాయాః ఏవం స్వపద
న గృహీతుం శక్యత్వాయాం తస్యాధేయత్వాధికరణే నావచ్ఛిన్నత్వేన తద్భిన్నాయాః తథావిధాధికరణతాయాః సత్త్వేన తద్భి
న్నత్వాభావాత్ ॥ తథా విశేషణే తు నిష్ఠతథావిధాధికరణతాయాః ॥ ద్రవ్యానవచ్ఛిన్నత్వేన తద్భిన్నాయాః ॥ ఘటా
భావనిష్ఠాయాః తథావిధాధికరణతాయాః అత్రయ ఘటాభావభిన్నత్వసత్త్వేన విశిష్టసత్తాయాం లక్షణసమ
న్వయసంభవాత్ ॥ నచైవమసంభవః ॥ సంబంధాంతరేణావృత్తేః సమానాధికరణనిష్ఠాతథావిధాధికరణతానిరూపితా
హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాయాః అవచ్ఛేదకత్వస్యాప్రసిద్ధత్వాదితి వాచ్యం ॥ సాధ్యాధికరణతదనధికరణ
వృత్తిప్రవృత్తిదీర్ఘత్వంశాదావ్యాపకతావచ్ఛేదకసత్తైవాలాభావాధికరణతాయాం తత్సంబంధావచ్ఛిన్నా
వచ్ఛేదకత్వస్యాప్రసిద్ధత్వేన వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ లక్షణసమన్వయసంభవాత్ ॥ తత్రైవ స్వానుయోగి
సాంయదధికరణావృత్తిస్వానుయోగితాయదధికరణావృత్తిత్వసంసర్గః ॥ అన్యథా ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదావతి

వ్యాప్త్యుపపత్తేః ॥ సత్తాశ్రయాంగుణే సద్ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమిత్యబాధితప్రతీతిసిద్ధసత్తానిష్ఠా గుణత్వావ
చ్ఛిన్నద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాశ్రయః స్వపదేన గ్రాహ్యః ॥ గ్రాహ్యతయాప్యనుయోగినాం
యత్రం బిద్రవ్యయాపాధికరణం తన్నిష్ఠాం అవచ్ఛేదకతాపనిరూపకత్వేన తదవచ్ఛిన్నత్వస్యాత్ర బాధాత్ ॥ స్వప
దేన తద్గ్రహణాసంభవాత్ ॥ తద్భిన్నాయాః గుణత్వాదినిష్ఠాం అవచ్ఛిన్నాధికరణతాయాః యదధికర
ణతాశ్రయః యదధికరణగుణత్వాదితద్భిన్నత్వస్య సత్తాయాం సత్వాత్ ॥ నచైతదప్యుపపాదనే తద్రసాదిత్వా
దావ్యాప్తిః ॥ తత్రసావ్యనుయోగినో అధికరణస్య ఏకత్వేఽపి తయోర్నానాత్వాభావాదితి వాచ్యం ॥ అవచ్ఛేదక
తాశ్రయాంసాప్యనుయోగ్యధికరణతాయా వృత్తిత్వస్య సాప్యనుగనిష్ఠాయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నా
ధేయతాతన్నిరూపితాశ్రయాధికరణతాంతరావచ్ఛేదకద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వనిరూపకత్వస్య
వా వివక్షితత్వాత్ ॥ నచైవం వివక్షణేఽధిత్యక్తస్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనహేత్వధికరణే ఇత్యస్య వై
యర్థ్యమితి వాచ్యం ॥ ఇతి సామాన్యాభావలక్షణావిచారస్సమాప్తః ॥ శ్రీరామాయ నమః ॥